

cions considerades fins ara com a canòniques), en les precaucions que hom pren per a no caure en fàcils anacronismes, en el reconeixement explícit que sovint costa molt de delimitar allò que hom entén per «colonització», etc.

No hi manquen, però, els defectes, entre els quals caldria assenyalar una certa tendència a la reiteració i un aire excessivament acadèmic. Hom té la impressió que l'autor no s'ha desempallegat —potser no ho ha cregut necessari— del to doctoral que constantment ens recorda quin ha estat l'origen de l'obra. Voldríem remarcar també alguna omisió. Per exemple, a la pàgina 166, enmig d'una acurada llista de testimonis literaris de $\kappa\alpha\tau\omicron\upsilon\kappa\iota\zeta\omega$ en la prosa hel·lenística, llegim: «Plutarque: nombreux exemples», sense que ens sigui donada cap més informació pel que fa al cas. D'altra banda, no ens podem estar d'observar l'existència d'un lapse no gens menystenible. Ens referim a l'epígraf «Après Homère et l'époque archaïque», que encapçala el capítol tercer, quan, en realitat, amb un simple cop d'ull a l'índex final i la lectura de les pp. 31-44 ens assabenten que, en comptes de «époque», el mot que hi havíem de trobar era «épopée.»

Les mancances que acabem de ressenyar no poden, però, enfosquir els mèrits de l'obra, el més important dels quals és —creiem— el d'haver encetat un camí. Ben cert, el treball del professor Casevitz no ho resol pas tot. Resten encara molts interrogants, la lectura mateixa del llibre en planteja de nous. Però, almenys a partir d'ara, els estudiosos del fenomen colonitzador —i els investigadors d'altres àmbits més o menys propers com el jurídic o l'urbanístic— sabran que poden comptar amb un

element que omple un buit remarcable i que aporta una certa visió de conjunt.

M. Teresa Fau i Ramos

FLAVIO CRESCONIO CORIPO.
El Panegírico de Justino II.
Introducción, edición crítica y
traducción por
A. Ramírez de Verger,
Publicaciones de
la Universidad de Sevilla,
Sevilla 1985, 217 pp.

El professor Ramírez de Verger de la Universitat de Sevilla recull en aquest treball els fruits de la seva tesi doctoral i ofereix a la llum pública la més acurada edició espanyola del *Panegíric de Justí II*, una de les dues obres conservades de Flavi Cresconi Corip, poeta africà del començament del segle VI dC. La importància de l'obra de Corip reposa, sobretot, en el fet que incorpora abundant informació sobre el període de l'imperi bizantí que van viure Justinià i el seu successor, el seu nebot Justí. Potser aquesta raó ha estat un factor determinant perquè, en els darrers temps, una sèrie d'autors hagin estudiat i editat també el text de Corip (les darreres edicions són les d'AVERIL CAMERON, *In laudem Iustini Augusti minoris libri IV*, London 1976 i la de S. ANTÈS, *Corippe. Éloge de l'empereur Justin II*, «Les Belles Lettres», Paris 1981), a més, naturalment, de l'edició de què ara fem la recensió. No creiem

que aquestes edicions representin cap problema per a la publicació del treball de Ramírez de Verger ja que, a més de poder-ne treure conclusions interessants, pot aportar ell mateix idees pròpies sobre els abundants problemes de crítica textual que planteja el text i que, fins avui, no han estat resolts en la seva totalitat.

La fita principal del treball és, i així ho indica l'autor (al «Prefacio»), una edició crítica que incorpori el màxim possible d'informació textual. Fidel a aquesta premissa, els altres apartats que componen el treball (la «Introducció», sobretot) no han rebut la mateixa atenció que l'edició, si més no des d'un punt de vista quantitatiu.

La introducció (pp. 11-56) aporta els elements necessaris d'informació sobre el poeta, la seva obra i el seu llenguatge, que fan que hom es trobi ja situat en iniciar la lectura del text llatí.

Cal assenyalar que de tots els apartats de la introducció, n'hi ha un d'especialment complet: el dedicat a l'estudi lingüístic de l'obra editada (*Sintaxis, léxico y estilo*, pp. 15-37). En ell es classifica d'una manera exhaustiva i que mereix forts elogis, tot el material lèxic, sintàctic i estilístic que forma el *Panegíric de Justí II*. Gràcies a aquesta pacient feina filològica podem afirmar que aquestes pàgines constituïran, a partir d'ara, una bona referència sobre el llatí africà del segle VI.

Un altre apartat que mereix tots els elogis, i que demostra la profunditat de la tasca de Ramírez de Verger, és l'anàlisi mètrica de l'obra de Corip. Conscient de la importància que pot tenir la mètrica en l'edició d'un text llatí d'autor tardà (en aquesta època, com recorda l'autor a la pàgina 38, la prosò-

dia llatina no era pas sentida pels autors, sinó apresada) dedica apartats i gràfics estadístics a analitzar tots els fenòmens prosòdics (allargaments, abreviacions, ...) i de versificació possibles (accentuacions d'arsis i tesis, construccions en final d'hexàmetre, cesures, ..., tot amb els corresponents resums estadístics). Es pot argumentar sobre la necessitat real d'aquest tipus d'estudis i sobre quina repercussió poden tenir en un millor enteniment de l'obra d'un poeta, però la diferència està, precisament, a tenir-los a l'abast o no. I Ramírez de Verger els ha portat a terme amb cura i precisió.

També és exhaustiu l'apartat dedicat a la *Historia del texto*, no pel que fa a la tradició manuscrita (la major part del text editat es troba en un *codex unicus*, el Madrid BN, 10.029, ff. 17^v-51^r), sinó en allò que fa referència a l'ortografia i fonètica del manuscrit fa un moment citat: aquí l'autor hi ha abocat, com és natural, tots els anys de transcripció i feina pacient de comprensió del text escrit al manuscrit.

L'únic punt una mica fosc d'aquesta introducció és, precisament, l'inici: hi trobem a faltar un estudi més aprofundit del poeta, de la seva obra i de l'entorn social i literari que va viure. És comprensible que l'autor de l'edició hagi considerat que ja s'havien escrit prou coses abans d'ell i que no calia tornar sobre temes recurrents. Cal pensar, però, que res no és definitiu i que un esforç comparable al que ha dut a terme en tots els altres apartats de la seva tasca l'hauria portat, segurament, a millors resultats (pensem, per exemple, en els darrers estudis d'A. Cameron sobre Corip).

La introducció està completada per

un *Stemma codicum* (p. 52) i per unes quantes reproduccions facsimils de folis dels manuscrits estudiats.

L'edició i la traducció del text assoleixen el punt més àlgid del treball de Ramírez de Verger. Pel que fa a la traducció, el fet d'incloure-la en un treball d'edició representa, clarament, la tria d'una opció que no tothom comparteix. No sempre és aconsellable realitzar la traducció d'allò que s'edita perquè es corre el perill de no treballar amb la mateixa intensitat en ambdós terrenys. Ramírez de Verger té un motiu clar: la seva és la primera traducció espanyola del *Panegíric de Justí II* i aquesta condició de pioner justifica, ultra la qualitat de la traducció, la inclusió en l'estudi. A més, la compaginació de cada full, amb edició crítica a l'esquerra del lector (junt amb els aparats crítics) i traducció a la dreta (guardant, gairebé sempre, el paral·lelisme amb el text original), permet a l'autor introduir, al peu de la pàgina dreta, totes les notes aclaridores referents al contingut del text. Aquest aspecte de la composició de les pàgines és sempre important i en aquesta edició s'ha fet molt acuradament i s'ha assolit un bon nivell: el lector té, a cop d'ull i en el mateix doble full, tot allò que necessita per a un seguiment adequat: és a dir, text llatí, aparats crítics, traducció i notes aclaridores.

Pel que fa a la traducció en ella mateixa, hem de dir que sobta una mica la immediatesa i frescor gairebé «popular» del castellà de Ramírez de Verger. Això s'explica pel fet que l'autor, encara que no ho expliciti clarament, ha volgut seguir el text llatí, el seu to i, fins i tot, el seu vocabulari, d'una manera molt fidel; així, ha aconseguit una

versió castellana força més propera al text llatí de Corip que la que hauria aconseguit fent una traducció excessivament literària.

Pel que fa a l'edició del text llatí i als seus aparats crítics, cal dir que és completíssima i que inclou (ho citem en l'ordre que es troba a les pàgines): 1) les anotacions que l'editor transcriu dels marges dels manuscrits consultats; 2) un aparat de fonts on es recullen totes les citacions d'autors llatins paral·leles al text editat i totes les citacions bíbliques; 3) l'aparat crític de variants, de tipus positiu; 4) les diferents lectures existents sobre els textos anotats al marge dels manuscrits.

El perill que podria córrer una edició que inclogués tanta informació a peu de pàgina és evident: la confusió i la localització defectuosa de les dades. Afortunadament, cal dir que això no succeeix en l'edició de Ramírez de Verger, ja que tota la informació sobre el text llatí editat és abundant i fàcilment localitzable. Un altre punt, potser un dels més importants, que parla a favor d'aquest treball.

L'estudi és completat per una àmplia bibliografia que recull tot el material utilitzat per l'autor en l'elaboració de la seva tesi doctoral, al qual s'han afegit totes les novetats aparegudes després de la seva defensa (juny de 1980). L'únic índex que l'autor ha considerat necessari confeccionar, ha estat el de noms citats al text llatí de Corip (sense tenir en compte l'índex general de l'estudi).

Acabem, doncs, aquesta recensió fermant-nos en la idea que aquest és un magnífic treball que parla molt i bé de la tasca que porta a terme en Filologia Llatina la Universitat de Sevilla, en ge-

neral, i el doctor Ramírez de Verger, en aquest cas concret.

Joan Gómez Pallarès

T.P. WISEMAN,
Catullus and his world.
A reappraisal.

Cambridge University Press,
Cambridge 1985, 287 pp.

Estem convençuts que aquest llibre que ara ressenyem és un treball important, no solament dins del camp bibliogràfic que es refereix a l'obra de Catul, sinó també dins del de la literatura llatina clàssica, en general. Hi ha moltes raons que ens inclinen a pensar així (algunes d'elles, com els diferents punts de vista que sobre aspectes concrets de fensa Wiseman, les citarem en el moment oportú), però potser allò que més ha influït en el nostre parer, hagi estat l'actitud de l'autor davant la vasta matèria que toca: pensar que un estudiós de Catul i la seva obra com T.P. Wiseman (parlem de Catul, però podríem estar-ho fent també de qualsevol altre escriptor llatí clàssic), que ha estat publicant sobre el tema des de l'any 1969, arriba a la conclusió que el que cal és «emfasitzar els límits del nostre coneixement» i no deixar-se endur per explicacions còmodes i acumulades al llarg dels anys, és important i fa que ens hi pensem.

Com el mateix autor dóna a entendre en el Prefaci, quan fa molts anys que un estudiós treballa en un mateix tema, potser li ha arribat ja el moment d'aturar-se, recapitular sobre allò que ha fet i iniciar un nou camí. Wiseman es troba en aquest punt de la seva vida professional i l'obra que molts científics haurien dedicat a la immortalitat del seu tema de treball i potser a la d'ells mateixos, l'autor la dedica, en bona part (i aquesta és una opinió personalíssima), a fer una sèrie d'advertències, a vegades subliminars, a vegades ben clares. Advertències dirigides, pensem, no tant a aquells que podríem considerar col·legues en la tasca de Wiseman, sinó a aquells que, com qui escriu aquestes línies, comencen ara la seva feina investigadora. Advertències que s'estructuren al llarg del llibre a través d'una sèrie de capítols, guiat sobretot algun d'ells, per la personal «filosofia» científica de l'autor: en el fons, ell mateix és conscient d'aquesta personal visió d'alguns aspectes del món de Catul, quan anomena les seves idees *my heresies* (pref., p. IX).

La primera mostra del que estem comentant, és el contingut dels tres capítols inicials del llibre, els quals no estan directament dedicats a Catul i la seva obra, sinó més aviat a fer arribar al lector la sensació (la primera gran advertència) que el món del segle I aC, per molt que hom s'hi escarrassi, no és el nostre, i que el fet que hom hi identifiqui sentiments o situacions que puguin ser familiars als nostres dies, no vol dir que tot ell (valors i actituds morals, sobretot) sigui paral·lel al nostre.

En concret, el primer capítol, «A world not ours», es dedica a reflexionar